

Grote modderkruiper

LESA vaak geschikt om gebieden te beoordelen op hun draagkracht voor soorten

Veel beheerders en beleidsmakers willen hun gebied zo inrichten dat doelsoorten terugkomen of populaties sterker kunnen worden. Een landschapsecologische systeemanalyse (LESA) kan bijdragen aan de beoordeling of een gebied herstelpotentie heeft voor soorten van de Vogel- en Habitatrichtlijn.

tekst Rob Vogel & Henk Sierdsema (beiden Sovon Vogelonderzoek Nederland)

> Een LESA brengt de omgevingsvariabelen van een gebied in beeld zoals (geo)morfologie, bodem, de hydrologie, klimaat, historie en vegetatie en fauna. Al deze informatie samen geeft een goed beeld van de ecologische omstandigheden van een gebied, maar ook van de potenties voor soorten om zich te vestigen of zich te versterken. Als een beheerder of beleidsmaker voor dit laatste een LESA wil laten uitvoeren, is het belangrijk om zich te realiseren dat die er net wat anders uit zal zien dan een 'traditionele' LESA die zich tot dusverre niet expliciet richt op leefgebieden van soorten.

Overigens is een LESA gericht op soortenherstel niet altijd zinvol. Zo'n analyse heeft bijvoorbeeld

geen toegevoegde waarde voor de terugkeer van verdwenen soorten als de omvang en/of de kwaliteit van het leefgebied al op orde zijn. Het gebied is dan om andere redenen verloren gegaan, bijvoorbeeld door klimaatverandering. Zo is de overwinterende taigarietgans als gevolg van een lange reeks zachte winters verdwenen uit de twee aangewezen Vogelrichtlijngebieden, terwijl de kwaliteit van de hoogcalorische graslanden op orde is. Een LESA heeft ook weinig nut als menselijke drukfactoren die het behoud en/of herstel van een soort belemmeren, doorslaggevend zijn zoals grote recreatieve verstoring of geluidsbelasting door snelwegen. En als locaties met een belangrijke functie voor een soort ver uit elkaar liggen, hoeft je ook geen LESA te overwegen. Dit speelt bijvoorbeeld bij kolonievogels zoals sterns, die tot op grote afstand van de kolonie naar voedsel kunnen zoeken. Ook bij verblijfplaatsen van meervleermuizen (gebouwen) speelt dit. Het gaat dan om specifieke functies (broeden, slapen/rusten, foerageren et cetera) in gebieden die soms tientallen kilometers uit elkaar liggen.

De aanpak

Bij een LESA gericht op soortenherstel worden de ecologische vereisten, soortspecifieke drukfactoren en herstelmaatregelen in ogenschouw genomen. In het *Natura 2000 Doelendocument 2026* zijn voor doelsoorten de 'bouwstenen' beschreven. In de regel bepalen vooral drukfactoren de diepgang waarin omgevingsvariabelen

beoordeeld moeten worden; ze gaan verder dan de ecologische vereisten. Een voorbeeld. Voor grutto is een vochtige en zachte bodem belangrijk om bij de regenwormen te kunnen komen. Dit vraagt een goed werkend hydrologisch systeem. Maar er speelt meer. Bij verzuring van de bodem neemt het aantal regenwormen sterk af, met name bij een pH < 4,5. Verzuring leidt ook tot 'verpitrussing' van het terrein, wat ongunstig is voor gruttokuikens. Ze hebben dan grondpredatoren minder goed in het vizier, waardoor de kans toeneemt om te worden gepredateerd. In een LESA voor de grutto moeten in ieder geval de omgevingsvariabelen verzuring in samenhang met de hydrologie worden uitgewerkt.

In de LESA willen we eveneens duidelijkheid krijgen over de (herstel)potentie van een gebied voor specifieke soorten of een groep van soorten. De beschouwing van de ecologische vereisten en de drukfactoren moet een beeld geven van de actuele draagkracht van het gebied voor die soorten en de omgevingsvariabelen die de draagkracht bepalen. Om de actuele draagkracht in perspectief te plaatsen wordt die afgezet tegen de historische draagkracht. Als er voldoende historische monitoringgegevens en omgevingsvariabelen bekend zijn, kan daaruit een gunstige referentieperiode worden afgeleid. De omstandigheden in die periode met (stabiele) aantallen en een gunstige referentiesituatie kunnen vergeleken worden met de actuele situatie. De vergelijking geeft inzicht

in de orde van grootte van het oppervlakte- en/of kwaliteitsverlies van het leefgebied. Het volstaat dus niet om de draagkracht in de actuele situatie in beeld te brengen. Ook de draagkracht in de gunstige referentiesituatie moet in beeld worden gebracht.

Potentiele draagkracht

De potentiële draagkracht is het niveau dat een soort in een gebied kan bereiken als de drukfactoren worden weggenomen of verminderen. De potentiële draagkracht is dus niet hetzelfde als de draagkracht in de gunstige (historische) referentieperiode. Er kan immers sprake zijn van onomkeerbaar oppervlakteverlies door bijvoorbeeld de aanleg van dijken, wegen en toename van de bebouwing. Ook kan sprake zijn van onomkeerbaar kwaliteitsverlies. Om de potentiële draagkracht te kunnen bepalen moet duidelijk zijn welke omgevingsvariabelen geoptimaliseerd moeten én kunnen worden. Ook moet de analyse uitwijzen welke verstoringbronnen verwijderd kunnen worden. Een productiebos van populier bijvoorbeeld kun je kappen, maar een zachthoutoobos dat deel uitmaakt van de instandhoudingsdoelstellingen voor een bepaald Natura 2000-gebied niet. De potentiële draagkracht van een gebied is met

name bij vogels te kwantificeren omdat die vlakdekkend met een beperkte inspanning veldwerk te realiseren is. Bij veel andere soortgroepen vraagt dat een grotere inspanning. De potentiële draagkracht van een gebied voor weidevogels is te bepalen door ten minste de volgende sturende factoren in ogenschouw te nemen: grondwaterpeil in het vroege voorjaar, landenschappelijke openheid, verstoringbronnen, beheer en graslandtype. In gebieden met agrarisch natuurbeheer is met name de grondwaterstand een beperkende factor. In weidevogelreservaten zijn verbetering van de gewasstructuur (minder pitrus, bestrijding/voorkomen van verruiging) en een te ver doorgevoerde verschraling belangrijke aandachtspunten. Technisch is het vaak mogelijk om het grondwaterpeil te verhogen, bijvoorbeeld tot 20 centimeter beneden maaiveld. Met een ruimtelijk model van het grondwaterpeil en andere omgevingsvariabelen kan de actuele en potentiële draagkracht bepaald worden.

Verbeterkaart voor Eemland

De stap van actueel naar potentieel leefgebied is te visualiseren met verbeterkaarten. In figuur 1 illustreren we dit voor Eemland, waar ondanks afname van het aantal grutto's langs de randen, in de centrale kern juist sprake is van een zelfs voor

foto: Piet Munsterman, Sovon

historische begrippen hoge gruttodichtheid. Door optimalisering van het beheer kan de weidevogelkern zich verder uitbreiden (figuur 2). Dat is echter niet in het hele gebied mogelijk; de openheid is niet meer overal te herstellen.

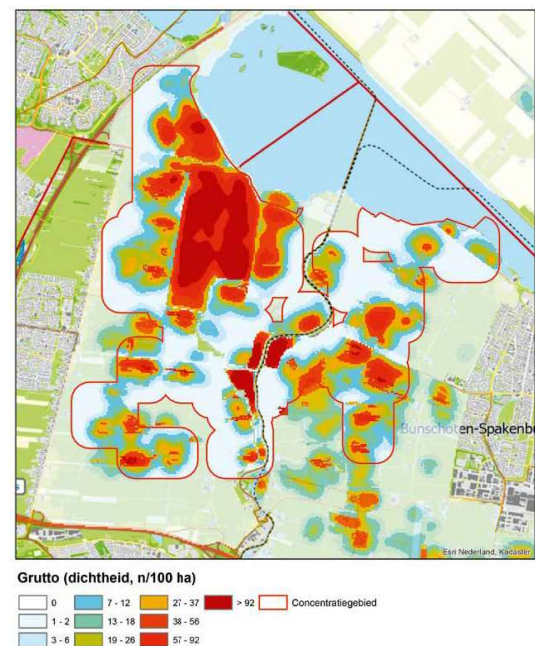
Een complexe (en niet te modelleren) factor is de predatiedruk. Die is de afgelopen decennia sterk toegenomen. Vooral de predatie van eieren en kuikens is niet meer terug te brengen naar het niveau uit het verleden, toen veel stukken in de polder opener en natter waren. Met name waar openheid niet voldoende is te herstellen, is het aannemelijk dat de draagkracht van het gebied voor weidevogels maar beperkt te verbeteren is, ook als de omgevingsvariabelen geoptimaliseerd worden.

Een open veenweidegebied zoals de Eempolder is primair van groot belang voor weidevogels als de grutto, maar er liggen ook kansen voor andere soortgroepen, zoals de haas. Deze soort neemt in Nederland af, maar in extensief beheerde graslanden kunnen ze nog in een hoge dichtheid voorkomen. In een goed ingericht en goed beheerd weidevogelgebied kunnen dan ook veel hazen leven.

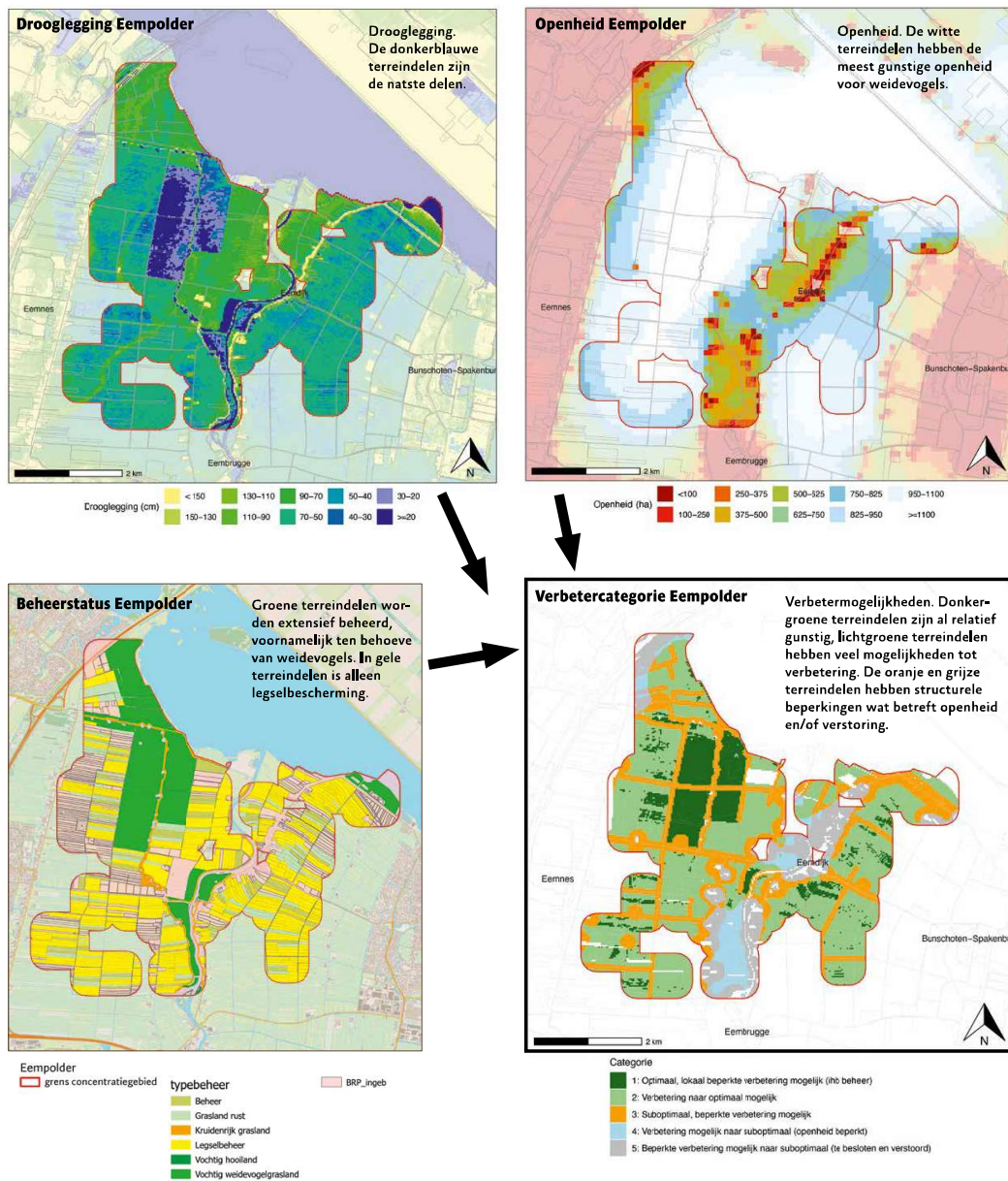
Minder opvallend is het waterleven. Een veenweidegebied met sloten met een goed ontwikkelde waterplantenvegetatie biedt mogelijkheden voor soorten als kleine en grote modderkruiper. Volgens waarnemingen in de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFB) komt de kleine modderkruiper overal in het gebied voor (figuur 3), maar de grote modderkruiper is alleen bekend van een beperkt aantal locaties aan de randen. Dit duidt op mogelijke problemen met de sloten (dichtgegroeid) en/of het ontbreken van een goed ontwikkelde waterplantenvegetatie als gevolg van invasieve zoetwaterkreeften.

Ecologische groepen

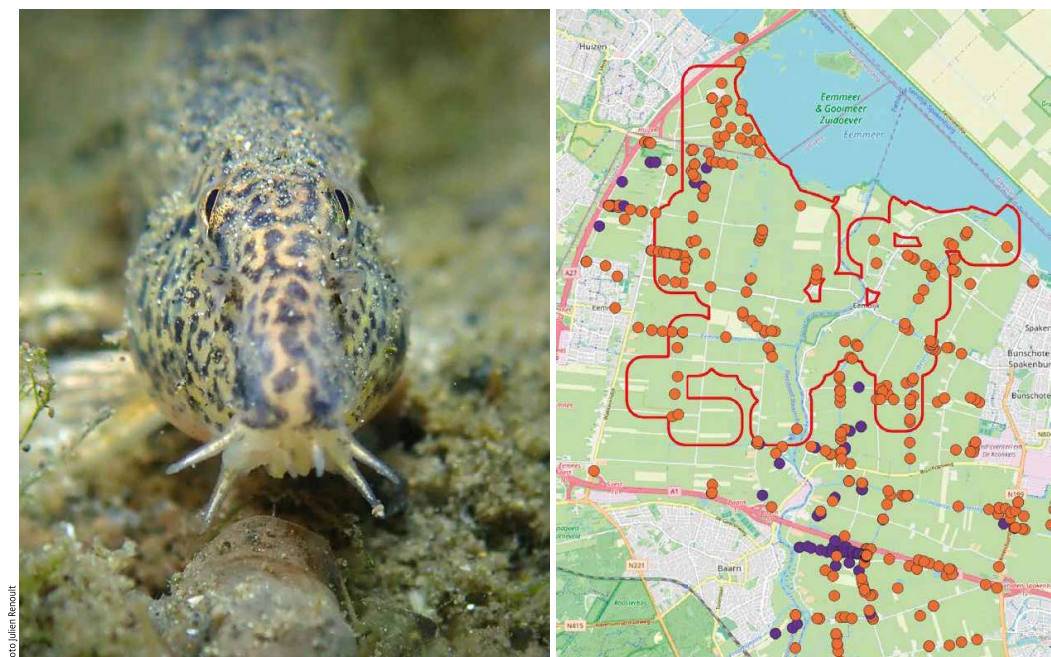
Wanneer in een gebied gekeken wordt naar de herstelpotenties voor een groter aantal soorten, dan is het te overwegen om in de LESA uit te gaan van 'supersoorten' oftewel soorten die representatief zijn voor een ecologische groep van soorten met min of meer gemeenschappelijke eisen. In dat geval moet wel aan de randvoorwaarden van de groep van soorten worden voldaan.

Figuur 1. Dichtheid van grutto-broedparen in de Eemlandpolder (lokale dichtheid per 100 hectare).

Figuur 2. Door informatie over omgevingskenmerken, beheer en weidevogelichtheden per graslandtype te combineren ontstaat er een kaart met verbetermogelijkheden.

In de praktijk zien we dat niet alle soorten binnen een ecologische groep per se dezelfde trend laten zien. Wanneer een soort een negatieve trend vertoont, terwijl die bij andere soorten positief of stabiel is, dienen we er voldoende van verzekerd te zijn dat de trends niet gestuurd worden door kwaliteitstekorten die niet goed in beeld zijn.

Leefgebieden en leefgebiedtypen

Binnen de LESA-systematiek is er nog geen eenduidige, uniforme en breder toepasbare methode vastgelegd voor de bepaling van de kwaliteit van leefgebieden voor soorten en leefgebiedtypen (typen van ecosystemen). Tegelijkertijd neemt door de Natuurherstelverordening de behoefte aan zo'n methodiek toe. Binnen het verbeterprogramma Vogel- en Habitatrichtlijnmonitoring wordt gewerkt aan een eenduidige methodiek, die gebruikmaakt van bestaande typologieën (begroeiingstypen et cetera). Daarbij wordt onder andere gebruikgemaakt van kansencarten en HSI-kaarten (Habitat Suitability Index ofwel habitatgeschiktheid). Kansencarten gebaseerd op regressieanalyses zijn een geschikt middel om het huidige leefgebied goed in beeld te brengen. HSI-kaarten zijn meer geschikt voor een koppeling met de vier V's (voedsel, veiligheid, voorplanting, verplaatsen). De leefgebiedkaarten komen waarschijnlijk binnen een jaar beschikbaar voor (veel) soorten waarvoor instandhou-

dingsdoelstellingen gelden. De vraag of leefgebiedkaarten een LESA-benadering voor soorten overbodig maken, kunnen we ontkennend beantwoorden. Leefgebiedkaarten kunnen wel een hulpmiddel zijn, zeker in combinatie met soortenprofielen en HSI-tabellen.

rob.vogel@sovon.nl

Dit artikel borduurt voort op de in 2025 door de Ecologische Autoriteit uitgebrachte factsheet Instandhouding van vogel- en habitatrichtlijnsoorten, waarin aandacht wordt gevraagd voor de waarde van LESA in soortenanalyses voor de nieuwe ronde natuurdoelanalyses (NDA's). Daarin wordt ingegaan op alle soorten die betrokken zijn bij de doelen voor Natura 2000-gebieden. www.ecologischeautoriteit.nl > kennis > Instandhouding van vogel- en habitatrichtlijnsoorten (factsheet)

Scan de QR-code (of klik op QR-code):

